

УДК 330.142

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ І ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Манухіна М.Ю.

INTELLECTUAL CAPITAL AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF INNOVATIVE ECONOMIC SYSTEM

Manukhina M.

Обґрунтовано концептуальні засади управління інтелектуальним капіталом на різних рівнях. Поглиблено структуру інтелектуального капіталу та виокремлено інформаційний капітал як одну із його складових, до якої входять інформація про клієнтів, постачальників, конкурентів, доступ до спеціальних баз даних наукових розробок та винаходів, науково-методичні матеріали, ноу-хау. Досліджено існуючі методологічні підходи визначення інтелектуального капіталу на різних рівнях.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський капітал, інноваційний капітал, конвертація, формування.

Постановка проблеми. Новітня парадигма інтелектуального капіталу базується на його суттєвій ролі у формуванні глобальної конкурентоспроможності підприємства. З огляду на це інтелектуальний капітал на різних територіальних рівнях, не є статичною величиною, тому його дослідження потрібно відбуватися з позицій системного підходу до динамічних систем функціонування. Сучасні течії вивчення інтелектуального капіталу представлені дослідженнями мікро- та макрорівнях, а саме на національному, регіональному та міському рівнях економічних систем. Подібний підхід взаємодіє з інноваційною політикою країн світу, спрямованою на побудову економіки знань. Інтелектуальні активи, які локалізовані в регіонах, стають детермінантами їхнього наступного розвитку, гарантією конкурентних переваг економічних суб'єктів, створюють фундамент для розвитку інноваційних систем. Таким чином, формування конкурентних переваг та добробуту регіону залежить у першу чергу від наявного інтелектуального капіталу прихованої цінності підрозділів, підприємств, інститутів, спільнот та регіонів, спільного знання окремих регіональних суб'єктів. Таке знання є підставою реалізації особливих стратегій розвитку та вживання ефективних заходів з метою досягнення завдань

соціально-економічного розвитку на всіх економічних рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену інтелектуального капіталу, вивчення підходів до вдосконалення системи управління інноваційним розвитком підприємства і нарощування його інноваційного потенціалу обґрунтовано у наукових роботах зарубіжних і вітчизняних вчених. Багатоваріантні методи вирішення проблем інноваційного управління, зокрема розвитку інноваційного капіталу, представлено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних фахівців [1–9]. Суттєвий внесок у створення теорії інтелектуального капіталу зробили лауреати Нобелівської премії з економіки 1971 р. і 1987 р. С. Кузнець та Р. Солоу. Теоретико-методологічні аспекти оцінки інтелектуального капіталу висвітлено у роботах таких науковців, як В.Л. Іноземцев, С.М. Ілляшенко, М. Мелоун, Є.Н. Селєзньов, Ю.С. Шипуліна. Обґрунтування інноваційної моделі структурної перебудови країни висвітлено у роботах Б. Маліцького [10]. Питання методології еволюційного розвитку соціально-економічних систем вивчали В. Поляков [14], В. Тарасевич [11], Л. Федулова [12], А. Чухно [13] та ін. Однак, незважаючи на достатньо глибокі та вагомні наукові здобутки з зазначених питань, проблема формування моделі національної економіки, заснованої на знаннях, залишається невирішеною.

Отже, предметне поле концептуального обґрунтування комплексного впровадження інновацій, насамперед, за рахунок зростання інтелектуального капіталу, є науковою проблемою, вирішення якої має важливе значення в теоретичному і практичному аспекті.

Метою статті є дослідження причинно-наслідкових взаємозв'язків розвитку інтелектуального капіталу як складової інноваційного розвитку та його впливу на системні основи трансформаційних процесів у економічному просторі суспільства.

Матеріали і результати досліджень. Сьогодні єдиним фактором, розвиток якого має досить великий ресурс як за якісними, так і за кількісними та часовими параметрами, є інтелектуальний капітал.

Складовою інтелектуального капіталу є інтелектуальний потенціал (ресурс), який, у свою чергу, складається з людських ресурсів (інтелектуальної сили) та інтелектуальних ресурсів (інтелектуального продукту). Інтелектуальний потенціал – це «критична маса» висококваліфікованих фахівців, які здатні знаходити та впроваджувати новітні технології і мають високі моральні якості. Інтелектуальний продукт у натуральному вимірі – це продукт творчих колективних зусиль, результат розумової, інтелектуальної праці, інтелектуальної інноваційної діяльності. При цьому інтелектуальна праця – це сутнісна основа процесу створення інтелектуального продукту і відтворення інтелектуального капіталу.

В умовах розвитку інформаційного суспільства традиційні підходи щодо визначення інтелектуального капіталу не повністю відображають його сутність. Отже, інтелектуальний капітал слід розглянути також як сукупність людського, організаційного, споживацького та інформаційного капіталів, котрі взаємодіють один з одним (рис. 1).

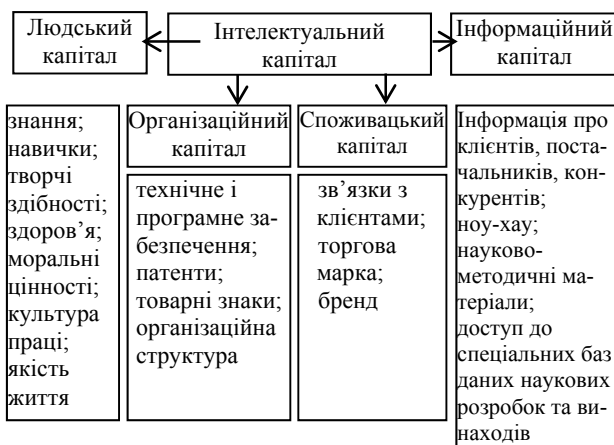

Рис. 1. Структура інтелектуального капіталу

Інтелектуальний капітал – це комплекс взаємопов'язаних ресурсів, які не мають матеріальної форми та можливостей учасників виробничого процесу використовувати набуті знання та вміння для створення інноваційних продуктів, сприяючи розвитку національної економіки.

Сьогодні інтелектуальний капітал – це основний чинник, що визначає конкурентоспроможність економічних систем, виступає ключовим ресурсом їх розвитку.

Розуміння процесу формування інтелектуального капіталу лежить в площині взаємодії складових елементів інтелектуального капіталу, таких як комерційна таємниця, авторське право, патенти, гудвіл, знання, кооперація, платоспроможність, структурне підпорядкування тощо. Складові інтелектуального капіталу утворюють три групи. Зовнішня структура інтелектуального капіталу – це

зв'язки з клієнтами, постачальниками та іншими зовнішніми зацікавленими суб'єктами, які частково можуть бути конвертованими в юридично визначені торгові марки та бренди. Внутрішня структура інтелектуального капіталу – це патенти, концепції діяльності, моделі розвитку, ІТ-системи та процеси, створені найманими працівниками, та є власністю організації. Індивідуальні компетенції найманих працівників являють собою їхні знання, вміння, навички, примножені в процесі навчання на робочому місці.

Трансформація, або конвертація основних складових інтелектуального капіталу та їх основних елементів визначають процес формування та розвитку інтелектуального капіталу. Формування інтелектуального капіталу здійснюється шляхом перегрупування та управління інтелектуальними ресурсами, конвертації інтелектуальних ресурсів на інші економічні ресурси. Метою цього процесу є сприяння збільшенню та прирощенню цінності організації.

Е. Амманн [15, с. 183–186] розглядає дев'ять основних варіантів форм конвертації інтелектуального капіталу:

- 1) перетворення індивідуальних компетенцій у індивідуальні компетенції;
- 2) перетворення індивідуальних компетенцій у зовнішню структуру;
- 3) перетворення зовнішньої структури в індивідуальні компетенції;
- 4) перетворення індивідуальної компетенції у внутрішню структуру;
- 5) перетворення внутрішньої структури у індивідуальні компетенції;
- 6) перетворення зовнішньої структури у зовнішню структуру;
- 7) перетворення зовнішньої структури у внутрішню структуру;
- 8) перетворення внутрішньої структури у зовнішню структуру;
- 9) перетворення внутрішньої структури у внутрішню структуру.

Так, конвертація зовнішньої структури в індивідуальну компетенцію – це передача знань найманим працівникам організації у формі нових ідей, досвіду, технологій від постачальників, клієнтів або місцевої громади.

Розгляд процесу формування інтелектуального капіталу передбачає поєднання двох головних підходів – трансформації складових частин інтелектуального капіталу та типів знань організації, а саме стратегічного бачення ресурсів та їхньої конвертації, а також оперативного підходу до конвертації знань.

Згідно поглядів Е. Амманна [15], в процесі формування інтелектуального капіталу беруть участь як робітники з їхніми особливими компетенціями та нормами організаційної поведінки (з боку входу ресурсів), так і зовнішні структурні джерела – інформаційна система, процедура опитування клієнтів (на виході). Виокремлення фаз (рис. 2) про-

цесу формування інтелектуального капіталу є характерною рисою підходу, запропонованого Л. Едвінсоном [16].

Перша фаза формування інтелектуального капіталу означає визначення місії роботи підприємства з урахуванням внутрішніх особливостей та логіки розвитку інтелектуального капіталу. Необхідною умовою здійснення зазначених функцій є структурування та планування організаційної системи.

Друга фаза включає розробку контрольних функцій та їх підпорядкування системі обліку.

Рис. 2. Стадії формування інтелектуального капіталу

Третя фаза пов'язана з новим підходом до управління підприємством, заснованим на знаннях, визначенням орієнтирів розвитку на майбутнє, в першу чергу інноваційних.

Технологічна фаза – це розробка інструментів технологічного розвитку підприємства, способів утворення нових знань, комунікаційних технологій із метою більш швидкого обміну знаннями.

У фазі капіталізації відбувається «пакування організаційних технологій» з метою їх подальшого використання у виробничому процесі, а також виокремлення їх інтелектуальних властивостей.

Фаза футуризації – це зосередження діяльності підприємства на безперервному відновленні, розвитку та примноженні інноваційного капіталу.

Фази формування інтелектуального капіталу підпорядковані одна одній, тим не менш, у процесі діяльності організації вони мають впроваджуватися паралельно.

Управління інтелектуальним капіталом підприємства базується на знаннях. Таким чином, невід'ємною частиною управління інтелектуальним капіталом є управління знаннями. Управління знаннями представляється як потік, спосіб передачі, інструмент комунікацій із зовнішнім середовищем організації, тобто як механізм підсилення інтелектуального капіталу. Однак управління інтелектуальним капіталом це не лише управління знаннями, але й методика його розповсюдження: управління нарощуванням знаннєвого потенціалу, підвищення цінності та вартісна оцінка інтелектуального капіталу. Тому управління інтелектуальним капіталом слід розглядати як процес, який складається з трьох рівнів. На основному рівні управління знаннями за-

початковує знаннєву основу розповсюдження інтелектуального капіталу шляхом асиміляції зовнішніх знань, інтеграції внутрішнього знання, створення нового знання. На експансіоністському рівні може бути здійснено підвищення вартості інтелектуального капіталу підприємства шляхом його експансії, що в кінцевому випадку може призвести до підвищення цінності підприємства в цілому. На стратегічному рівні управління інтелектуальним капіталом підприємства, як підсистема загальної системи управління підприємством, має відповідати загальній стратегії розвитку підприємства та здійснювати відповідне регулювання напрямків діяльності згідно загальноприйнятій на підприємстві.

Обсяги інтелектуального капіталу як самого підприємства або навіть регіону залежать від рівня інтелектуального потенціалу національної економіки в цілому. Інтелектуальний потенціал слід розглядати як сукупність інтелектуальних можливостей трудових ресурсів, їх здібностей до створення інновацій, що визначають спроможність країни приводити у відповідність до зовнішніх внутрішні можливості розвитку економіки з метою забезпечення економічного зростання. Нарощування інтелектуального капіталу має прагнути до максимально можливого рівня інтелектуального потенціалу країни.

На рис. 3 показано взаємозв'язки між різними економічними рівнями та впливом на них функцій менеджменту інтелектуального капіталу в моделі інноваційної національної системи.

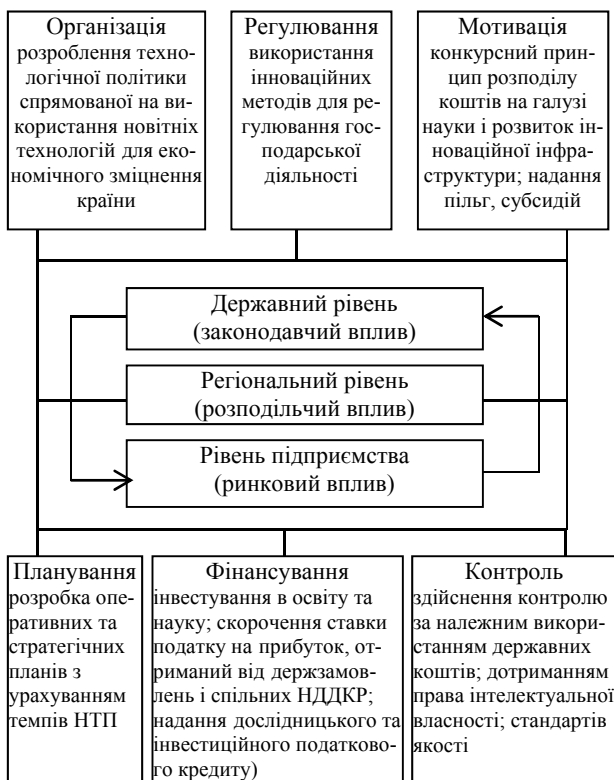

Рис. 3. Взаємозв'язок між рівнями інноваційної національної системи

Залежно від завдань щодо забезпечення функціонування інтелектуального капіталу на державно-му рівні відбувається формування задач організації, регулювання, контролю, мотивації, планування та фінансування на всіх наступних рівнях. Тобто держава здійснює законодавчий вплив на регіони, підприємства та установи. Її основне завдання у цьому напрямку – створення ділового клімату, що сприяє розвитку приватного сектора у сфері інновацій та підвищенню конкурентоспроможності продукції. На регіональному рівні відбувається розподіл інвестицій, виділених державою для проведення НДДКР, надання субсидій чи пільг підприємствам для стимулювання їх до інноваційної діяльності. Підприємства, в свою чергу, мотивують своїх працівників до творчої праці; управління та контроль здійснюються відповідно до загальної інноваційної стратегії компанії. Продуктивна діяльність фірм у цій галузі позитивно позначається на економічних показниках країни, визначає її місце у міжнародних відносинах. Така система сприятиме зміцненню конкурентного становища на міжнародних ринках, зростанню національного багатства, підвищенню привабливості економіки України для іноземних інвесторів, і згодом можна очікувати підвищення рівня якості життя і доходів населення.

Висновки. Стійкі конкурентні переваги та примноження цінності підприємства в сучасному світі в першу чергу визначаються наявним інтелектуальним капіталом. Проте не лише формування інтелектуального капіталу як запоруки ринкової стійкості є першочерговим завданням підприємства, але й управління ним, оскільки інтелектуальний капітал є базисом створення доданої вартості. Підприємства, які використовують інтелектуальний капітал в якості провідного чинника виробництва, дотримуються основних принципів успішного управління ним, а також розробляють методики ідентифікації наявного інтелектуального капіталу, планування його впливу на всі напрями діяльності, безпосереднього управління та звітності.

Л і т е р а т у р а

- Бутнік-Сіверський О. Теоретичні засади інтелектуальної інноваційної діяльності на підприємстві / О. Бутнік-Сіверський, А. Красовська // Економіка України. - 2004. - № 12. - С. 31–37.
- Вовканіч С. Соціогуманістичний контекст наукоміської економіки інноваційного суспільства / С. Вовканіч // Економіка України. - 2005. - № 2. - С. 42–48.
- Гнатюк С. Державне стимулювання інтелектуальної діяльності в Україні: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки / С. Гнатюк, С. Здіорук, С. Бублик. - К.: Україна, 2006. - С. 13–18.
- Дейнеко Г. Экономическая сущность интеллектуального капитала и про-цесса его накопления / Г. Дейнеко // Вестник ВГУ, Серия «Экономика и управление». - 2004. - № 1. - С. 5–9.
- Драгунова Т. Особливості сучасного формування і розвитку наукового потенціалу України в регіональному вимірі / Т. Драгунова, І. Майданік // Україна: аспекти праці. - 2007. - № 6. - С. 35–40.
- Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факто-рів формування економіки знань / А. Колот // Україна: аспекти праці. - 2007. - № 4. - С. 4–9.
- Колядин А. П. Структурные элементы человеческого капитала / А. П. Колядин // Экономический вестник Ростовского государственного университета. - 2011. - Т. 4. - № 2. — С. 61–65.
- Контуры инновационного развития мировой экономики: Прогноз на 2000–2020 гг. / под ред. А. А. Дынкина. — М.: Наука, 2009. — 262 с.
- Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. - М.: Дело, 2010. — 234 с.
- Обґрунтування інноваційної моделі структурної перебудови економіки України / Б. А. Маліцький, О. С. Попович, В. П. Соловійов, В. Я. Артемова, І. Ю. Сторов. — К.: ЦДПН, 2009. - 64 с.
- Тарасевич В. М. Экуника: гипотезы и опыты / В. М. Тарасевич. — М.: ТЕИС. 2008. — 565 с.
- Федулова Л. І. Інноваційна економіка підприємств України / Л. І. Федулова. - К.: Знання, 2011. - 393 с.
- Чухно А. А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. А. Чухно. — Економіка України. - 2015. - № 1. - С. 4–16.
- Поляков В. А. Модели управления предприятием. Организационный механизм / В. А. Поляков. — Минск: ВЭВЭР, 2008. — 176 с.
- Eckhard, Ammann A. Hierarchical Modelling Approach to Intellectual Capital Development // Electronic Journal of Knowledge Management. – Volume 8. – Issue 2. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Access mode: <https://books.google.com.ua/books?id=xQL>.
- Edvinsson, L. Developing a model for managing IC / L. Edvinsson, P. Sullivan // European Management Journal. – Vol. 14. – № 4. – 1996. – P. 356-364.

References

- Butnik-Siversky O. Ambush Teoretichni intelektualnoi innovatsiynoi diyalnosti na pidpriemstvi / O. Butnik-Siversky, A. Krasovska // Ekonomika Ukraine. - 2004. - № 12. - S. 31-37.
- Vovkanich S. Sotsiogumanistichny context naukomistkoi Ekonomiy innovatsiynogo suspilstva / S. Vovkanich // Ekonomika Ukraine. - 2005. - № 2. - S. 42-48.
- Gnatyuk S. Reigning stimulyuvannya intelektualnoi diyalnosti in Ukraini: Strategichni prioriteti. Analitichni otsinki / Gnatyuk S., C. Zdioruk, S. Bagel. - K.: UKRAINE, 2006. - P. 13-18.
- Deyneko G. The economic essence of intellectual capital and pro-process of its accumulation / G. Deyneko // Bulletin of Voronezh State University, "Economics and Management" series. - 2004. - № 1. - S. 5-9.
- T. Dragunov Osoblivosti Suchasnyj formuvannya i rozvitku Naukova potentsialu Ukraine in regionalnomu vimiri / T. Dragunov I. Maydanik // Ukraine: aspects pratsi. - 2007. - № 6. - S. 35-40.
- A. Kolot Innovatsiyna Prace that intelektualny kapital in sistemi-facto riv formuvannya Knowledge Economy / A. Kolot // Ukraine: aspects pratsi. - 2007. - № 4. - pp 4-9.
- Kolyadin AP Structural elements of human capital / AP Kolyadin // Economic Herald, Rostov State University. - 2011. - T. 4. - № 2. - S. 61-65.
- The contours of innovative development of the world economy: Forecast for 2000-2020. / Ed. AA Dynkin. - M.: Nauka, 2009. - 262 p.

9. Nelson R. Evolutionary Theory of Economic Change / R. Nelson, S. Uinter. - М.: Delo, 2010. - 234 p.
10. Obruntuvannya innovatsiynoi modeli strukturnoi perebudovi Economy of Ukraine / BA Malitsky, OS Popovic, VP Solovyov, V. Ya Artyomov I. Yu Egorov. - К.: TSDPIN, 2009. - 64 p.
11. Tarasevich VM Ekunika: hypotheses and experiments / VM Tarasevich. - М.: TEIS. 2008. - 565 p.
12. Fedulova L. I. Innovatsiyna ekonomika of companies of Ukraine / L. I. Fedulova. - К.: Knowledge, 2011. - 393 p.
13. Chukhno AA Suchasna finansovo-Ekonomichna crisis: nature, Roads Ahead i Metodi її podolannya / AA Chukhno. - Ekonomika Ukraine. - 2015. - № 1. - S. 4-16.
14. Polyakov VA business management models. Organizational mechanism / VA Polyakov. - Minsk: VEVER, 2008. - 176 p.
15. Eckhard, Ammann A. Hierarchical Modelling Approach to Intellectual Capital Development // Electronic Journal of Knowledge Management. - Volume 8. - Issue 2. - 2010. - [Electron resource]. - Access mode: <https://books.google.com.ua/books?id=xQL>.
16. Edvinsson, L. Developing a model for managing IC / L. Edvinsson, P. Sullivan // European Management Journal. - Vol. 14. - № 4. - 1996. - P. 356-364.

Манухина М.Ю. Интеллектуальный капитал и его роль в формировании инновационной экономической системы.

Обоснованы концептуальные основы управления интеллектуальным капиталом на разных уровнях. Детализирована структура интеллектуального капитала и выделен информационный капитал как один из его со-

ставляющих, в который входят информация о клиентах, поставщиках, конкурентах, доступ к специальным базам данных научных разработок и изобретений, научно-методические материалы, ноу-хау. Исследованы существующие методологические подходы определения интеллектуального капитала.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, человеческий капитал, инновационный капитал, конвертация, формирование.

Manukhina M. Intellectual capital and its role in the formation of innovative economic system.

Conceptual bases of intellectual capital management at different levels. Profound structure of intellectual capital and information assets singled out as one of its components, which includes information about customers, suppliers, competitors, access to specialized databases of scientific developments and inventions, scientific and methodological materials and know-how. The existing methodological approaches to the definition of intellectual capital at different levels.

The practical significance of the results is that through the proposed method can be made more precise definition of intellectual capital that will increase the efficiency of its use at different levels of management.

Keywords: intellectual capital, human capital, innovation capital, conversion, units.

Манухіна М.Ю. – доцент кафедри обліку і оподаткування СНУ ім. В. Даля, к.е.н., доцент

Рецензент: д.е.н., професор **Чернявська Є.І.**

Стаття подана 27.12.2016